

İşqli sabahlar üçün, parlaq bir gələcək üçün,
çiçəklənən millət üçün, səsi dünyaya yayılacaq bir
gəndlik üçün, **düşünərək yaşayınlar** üçün, xoşbəxt bir
ailə üçün, sevincli qəlbələr üçün, gülən üzlər üçün,
həyat səhifələrimizi parlaq imza sahiblərinin
qələmi ilə yazmaq üçün

parlaq imzalar

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

Ürək ver:

ETİRAF

LEV TOLSTOY

Rus dilindən tərcümə:

Elşən Qurbanov

Koordinator: Amin
Redaktor: Eldar ŞAHMƏRDANLI
Korrektor: Turac ELDARQIZI
Tərtibatçı: İsmayıllı SÜLEYMANLI
Cildin dizayneri: Bayram QAFAROV

**Лев Николаевич Толстой
ИСПОВЕДЬ**

**Lev Nikolayevič Tolstoy
ETİRƏF**

Bakı, "Parlaq İmzalar" Nəşriyyatı – 2024, 128 səh. / IV nəşr

© Лев Николаевич Толстой / 1884

© Parlaq İmzalar MMC / 2013

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayımılanması qadağandır.

Parlaq İmzalar Nəşriyyatı | 1
Klassiklər seriyası | 1

www.parlaqimzalar.az
info@parlaqimzalar.az
 /parlaqimzalar
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: "MEGA" [Türkiyə]
APREL / 2024

Lev Tolstoy 1828-ci il sentyabrın 9-da Rusyanın Tula quberniyasının Yasnaya Polyana malikanəsində anadan olub. Uşaq yaşlarında öncə anasını, daha sonra atasını itirib. 1844-cü ildə Kazan Universitetinə daxil olaraq şərq dilləri üzrə təhsil almağa başlayıb, lakin ikinci kursda təhsilini yarımcıq qoyaraq doğma kəndinə qayıdır.

1863-69-cu illərdə ilk irihəcmli romanını – “Hərb və sülh” ü yazıb. 1873-77-ci illərdə isə bir qadının faciəvi taleyindən bəhs edən “Anna Karenina” romanı üzərində çalışıb. Sonuncu böyük romanı “Dirilmə” isə 1899-cu ildə çap olunub. Büyyük yazıçının sonuncu romani “Hacı Murad” isə 1912-ci ildə, ölümündən sonra çap olunub.

Lev Tolstoy 1910-cu il noyabrın 20-də “Astapova” stansiyasında pnevmoniyadan dünyasını dəyişib.

Elsən Qurbanov 1983-cü ildə Bakıda anadan olub. Bakı Dövlət Universitetinin şərqsünaslıq fakültəsinin ibri dili və ədəbiyyatı ixtisasının bakalavr və magistr pillələrini bitirib. Hərbi xidmətdən sonra şərqsünaslıq fakültəsinə qayıdaraq ibri dili müəllimi işləyib. Azərbaycan dilini xaricilərə tədris edib. AMEA-da aspirantura pilləsində təhsil alıb.

2014-cü ildən Türkiyənin Erciyes Universitetində işləyir. Həmin universitetdə doktorantura təhsili də alıb. Çağdaş İsrail ədəbiyyatı və tarixi ilə bağlı məqalə və araşdırmaları var. Bir neçə elmi kitab, dərs vəsaiti və lüğətin redaktoru olub. İngilis, ibri, rus və türk dillərindən, həmçinin bu dillərə elmi və bədii tərcümə fəaliyyəti ilə məşğuldur.

Ön Söz

Böyük düha sahibi, bəşərin həmişəyaşar müəllimi, insanlığın ustadı, qələm sahiblərinin, ədiblərin, ziyalıların ideali, örnəyi, azadruhlu şəxsiyyət Lev Nikolayeviç Tolstoy özünün heç zaman ölməyəcək əsərləri ilə dünya durduqca həqiqət, ədalət arzusunda olan insanlar tərəfindən sevilə-sevilə, düşünülə-düşünülə, yaşana-yasana oxunacaqdır. Bunun əsas sırrı onun əsərlərinin “insan”a həsr olunması, “insan”dan, onun fundamental, köklü problemlərindən söz açmasıdır.

Tolstoy öz ölməz əsərləri ilə rus ədəbiyyatını XIX əsr də ən yüksək zirvəyə ucaltmışdır. Böyük yazıçı yarulmaq bilmədən ömrünün altmış ilini axtarışa, yaradıcılığa həsr etmişdir.

Lev Tolstoyun axtarışları öz qiymətli töhfəsini vermiş, nəticədə “Hərb və sülh”, “Anna Karenina”, “Dirilmə” kimi romanlar, “Uşaqlıq”, “İllik gənclik” və “Gənclik” trilogiyası, “Kazaklar” və “Hacı Murad” kimi povestlər dünya inciləri sırasına daxil olmuşdur.

* * *

Lev Nikolayeviç Tolstoy 1828-ci il avqustun 28-də Rusyanın Tula quberniyasının Yasnaya Polyana maliyəsində zadəgan ailəsində dünyaya gəlmişdir. Uşaq yaşlarında öncə anasını, daha sonra atasını itirib.

Etiraf

L. Tolstoy 1844-cü ildə Kazan Universitetinə daxil olaraq Şərqi dilləri üzrə təhsil almağa başlayır, lakin ikinci kursda təhsilini yarımcıq qoyaraq doğma kəndinə geri qayıdır və vaxtının çoxunu Moskva və Sankt-Peterburqda keçirir.

O, 1851-ci ildə ordu sıralarına qoşulur, 1854-cü ildə Krim müharibəsinə zabit olaraq qatılır. Yazıçılıq sənətinə də təxminən bu illərdə başlayır. Hərbi qulluq zamanı o, rus, bəlkə də, dünya ədəbiyyatında müharibə səhnələrini düzgün, real təsvir edən “Sevastopol hekayələri”ni yazar. Dörd ilə yaxın orduda xidmət etdikdən sonra ordunu tərk edir. Artıq 1855-ci ildə L. Tolstoy tanınmış bir yazıçı kimi Sevastopoldan Peterburqa qayıdaraq “Aile səadəti” əsərini çap etdirir.

1857 və 1860-61-ci illərdə Avropaya iki səfər edir. Avropa səfərində o dövrün nəhəng yazılışı Viktor Hüqo ilə görüşür.

O, Rusiyaya qayıtdıqdan sonra Avropadan əldə etdiyi yeni tədris təcrübəsini kəndlilər üçün açdığı məktəbdə tətbiq etməyə başladı. Həmçinin bu dövrдə “Yasnaya Polyana” adlı pedaqoji jurnal buraxmağa başladı.

Tolstoy 1862-ci ildə özündən 16 yaş kiçik Sofya Andreyevna Bers ilə evləndi. Bu evlilikdən 13 uşağı oldu.

1863-1869-cu illərdə dünyaca məşhur “Hərb və sülh” romanı üzərində işləmişdir. “Hərb və sülh”dən sonra dünya şöhrəti qazanan əsəri “Anna Karenina” romanı olmuşdur.

Tolstoyun ilk hekayə və povestlərinin bir qismi onun Qafqaz həyatı ilə bağlıdır. Sonralar yazdığı məşhur “Kazaklar” və “Hacı Murad” povestlərinin və bir sıra

başqa əsərlərinin materiallarını da Tolstoy Qafqazda toplamışdır.

Tolstoy 1880-1890-cı illər ərzində “İvan İliçin ölümü”, “Xolstomer”, “Kreyser sonatası”, “Sergi ata”, “Cəhalət hökmranlığı”, “Maarifin bəhrələri” əsərlərini yazmışdır...

O, 1910-cu il, oktyabr ayının axırında həkimini də özü ilə götürərək evini tərk etdi. Rusiyanın cənubuna doğru yoxsul kəndlilərlə birgə yaşamaq üçün qatarla yola düşdü. Havanın soyuq olması xəstələnməsinə səbəb oldu. Məcbur qalıb onu “Astapovo” stansiyasında qatardan düşürüb stansiya rəisinin otağına yerləşdirdilər. Tolstoyun burada olduğunu eşidən camaat axın-axın dahi yəzicini görməyə gəlirdi. Tolstoyun səhhəti ilə bağlı məlumatlar teleqraf vasitəsi ilə müntəzəm olaraq dünyaya çatdırılırdı. On gün sonra, noyabrın 7-si saat 06:05-də, Ryazan-Üral dəmiryolunun “Astapovo” stansiyasında 82 yaşlı əzəmətli yəzici gözlərini inandığı əbədiyyətə açmaq üçün birdəfəlik yumdu. Yüz ildən çoxdur Tolstoyun xatirəsinə dayandırılmış həmin saat indi də 06:05-i göstərir...

Dahi yəzicinin ölümü cəmiyyəti yasa boğdu, bir çox ölkələr onun matəmini saxladı. O cümlədən Azərbaycan da əzəmətli yəzicinin ölüm kədərini kütləvi yaşıdı.

* * *

L. Tolstoyun yüzillik yubileyi münasibətilə əsərləri 90 cildlik külliyyat şəklində toplanmışdır.

Tolstoy hər zaman sevilən bir yəzici oldu, onun əsərləri heç vaxt öz aktuallığını itirmədi. Heç də təsədüfi deyil ki, Tolstoy Şekspirdən sonra dünya dillərinə ən çox tərcümə olunan yəzicidir.

Etiraf

Araşdırmaçlarının qeyd etdikləri kimi, dahi yazardının üç əsas böyük əsəri var: Ümumi xalqa həsr olunmuş “Hərb və sülh” romanı, ailə mövzusuna həsr olunmuş “Anna Karenina” romanı və fərdə, insanın daxili aləminə həsr olunmuş “Dirilmə” romanı. Digər bütün əsərləri isə Günəş ətrafında dövr edən planetlərə bənzəyir; hamısı birbaşa, ya da dolayı yolla bu üç mövzu ətrafında dövr edir.

* * *

XIX əsrin ortalarından etibarən Tolstoy yaradıcılığı Azərbaycan ziyalılarının marağını cəlb etmiş, rus dilini bilənlər tərəfindən geniş mütaliə edilmiş, həmin əsərin axırlarından etibarən isə Tolstoydan dilimizə tərcümələr edilmiş, əsərləri çap olunmuş, onun pyesləri Bakıda və bir sıra şəhərlərdə səhnəyə qoyulmuşdur.

A. Çernyayevski XIX əsrin 60-70-ci illərində Şamaxı məktəblərində, bir az sonra isə Qori müəllimlər seminariyasında azərbaycanlı uşaqlara dərs deyərkən L. Tolstoyun uşaq hekayələrindən də bəhrələnirdi. O, yuxarı sinif şagirdlərindən Rəşidbəy Əfəndiyev, Səfərəli Vəlibəyov və başqalarının köməyi ilə Tolstoyun bir sıra hekayələrini dilimizə tərcümə etmiş, 1881-ci ildə Tiflisdə çap etdirdiyi “Vətən dili” dərsliyinə daxil etmişdir.

Tolstoydan tərcümələrin başladığı ilk illərdə onun əsərləri əsasən məktəbli uşaqlar üçün nəzərdə tutulur və məktəb dərsliklərində istifadə edilirdi. Belə ki, sözügedən əsrin 80-90-ci illərində yazardının otuza yaxın hekayəsi tərcümə olunaraq “Vətən dili”, “Uşaq bağçası”, “Bəsirətül-ətfal” dərs kitablarına salılmışdır.

Tolstoydan Azərbaycan dilinə tərcümə edilərək çap edilən ilk kitab “Əvvəlimci şərabçı” (Əvvəlinci şərabçı) adlı dram əsəri olmuşdur. Tərcüməçi S. M. Qəniza-

də həmin əsəri 1894-cü ildə tərcümə etmiş, Bakıda tamaşaya qoyulmuşdur. S. M. Qənizadə 1895-ci ildə Tolstoja məktub göndərərək əsərinin yaxşı qarşılandığıni ona xəbər vermiş, sonra əsər müəllifin razılığı ilə 1896-ci ildə Bakıda çap olunmuşdur. Həmin əsərdən sonra Azərbaycanda Tolstoy yaradıcılığına maraq artmağa başlamışdır.

XX əsrin əvvəllərində şair və yazıçılarda, elm adamları və ziyalılarda Tolstoja qarşı güclü maraq oyandı və onun əsərləri bütün təbəqələr tərəfindən geniş oxunmağa başladı. O zaman təkcə "Məktəb" jurnalı 1912-1918-ci illər ərzində yazıçının 40-dan çox hekayəsini çap etmişdir. Ə. Nərimanovun "Nəsihətül-ətfal" (1907) dərsliyinə isə onun 30-dan çox hekayəsi salınmışdır. Bakı nəşriyyatlarında 1907-ci ildən 1913-cü ilə kimi doğma dilimizdə Tolstoyun iyirmiyə yaxın kitabı çap olunmuş, hətta 1907-ci ildə "İt və kölgəsi" adlı uşaq hekayəsi A. Səhhət, "İnsana çoxmu torpaq lazımdır?" əsəri isə 1909-cu ildə Abasağa Qayıbov Nazir tərəfindən bütünlükə nəzmə çəkilmişdir. Təkcə bununla bitmir, dövri mətbuat orqanlarında tez-tez böyük yazıçının çoxlu sayıda məqalələrinin, həmçinin "Hacı Murad" povestinin və "Canlı meyit" dramının tərcümələri çap olunmuşdur.

Azərbaycan ziyalıları bununla kifayətlənmir, o böyük düha sahibinə hər gün artan sevgi yanğınından dindirmək üçün Rusiyaya – Yasnaya Polyanaya onun görüşünə gedir və bu ziyanətdən geri dönərkən doğma xalqımıza ondan qucaq dolusu salam və saygılar gətirirdilər.

Bakı milyonçuları da Tolstoyu insani dəyərlərə əhəmiyyət verən bir şəxs kimi tanıdıqlarına görə xalqı

Etiraf

onun yaradıcılığı ilə tanış etmək üçün onun əsərlərinin tərcümə və çap olunması yolunda maddi vəsait xərcləməkdən çəkinmir, Tolstoyla görüş üçün gedən müəllim və məktəblilərdən ibarət nümayəndə heyətinin xərclərini öz öhdələrinə götürürdülər.

L. Tolstoy kimi yazıcıının həyatbəxş əsərlərinin doğma dilimizə tərcümə və çap olunmasına maddi dəstək göstərilməsindən, onunla görüşə gedənlərə himayədarlıq edilməsindən dəyərli nə ola bilərdi?! Amma bir sıra Sovet dövrü araşdırmaçları – rejimin və həkim dairələrin maraqlarına xidmət edənlər sözügedən məsələni dövlət maraqlarına uyğun izah edirdilər.

L. Tolstoy azərbaycanlı general İbrahim Ağa Vəkilovun həyat yoldaşı Yelena Vəkilovaya yazdığı məktublarda da İslam dini haqqında yüksək fikirlər söyləmişdir. Əri müsəlman özü xristian olan Y. Vəkilova ondan oğullarının hansı dinə etiqad etməsi haqqında məsləhət istəyərkən Tolstoy birmənalı olaraq İslami məsləhət görür.

Bir araşdırında da yazılır ki, Tolstoyun 1895-1910-cu illəri əhatə edən gündəliklərində təkrar-təkrar Məhəmməd peyğəmbərin adı çəkilir, onun yaydığı dinin ən üstün din olduğu bildirilir...

* * *

XX əsrin əvvəllərində dövrün ziyanları tərəfindən Tolstoya göstərilən rəğbət, Sovet dönəmində də davam etdirildi. "Yazıcı" nəşriyyatı tərəfindən Tolstoyun 90 cildlik irsindən seçilib on dörd cildlik bir məcməə tərcümə edilərək çap olunmuşdur ki, bu həcmədə külliyyat da o dövrdə hər yazıcıının əsərlərinə qismət olmurdu.

Ölkəmizin müstəqil olmasından sonrakı dövrdə də Tolstoy irsinə maraq yaranıb və bu maraq günü-gün-

dən artmaqdadır. O dövrдə kiril əlifbası ilə nəşr edilən kitablar yeni qrafika ilə təzədən nəşr edilir, təkrar nəşrlərdən əlavə, az da olsa Tolstoydan yeni tərcümələr də artıq işıq üzü görməkdədir.

Lev Tolstoyun fəlsəfi yaradıcılığına aid olan və avtobiografik əsəri sayılan “Etiraf” kitabını dahi yazıçı 1880-ci ildə qələmə almışdır. Qələməaldıqdan üç il sonra çapa hazırlamış, bir il sonra, yəni 1884-cü ildə isə nəşrinə qadağa qoyulmuşdur.

L. Tolstoy uzun illər axtarışda olub və bu axtarışları həyatı boyu davam etdirib. Ümumiyyətlə, dahi yazıçı gərgin həyat yolu keçib: ata-anasını itirməsi, ziddiyətlərlə dolu universitet mühiti, təhsili yarımcıq buraxması, müharibələrdə iştirakı, yazıçılar mühitinə daxil olması, oradakı riyakarlıqları, saxtakarlıqları, cəmiyyətin dərdinə biganəlikləri müşahidə etməsi, Avropaya səfəri, qardaşını, övladlarını itirməsi və nəhayət, varlığın həqiqəti, insanın yaradılış qayəsi ilə bağlı güclü sarsıntı keçirməsi. Tolstoyun həyatını oxuyanda adama elə gəlir ki, bütün hadisələr əl-ələ verərək onu özünə, içində qapamaq və həyatın əsl mahiyyətini anlatmaq üçün bir planın tərkib hissələri olmuşdur.

L. Tolstoy da bütün xristianlar kimi uşaqlıqdan dini qaydalarla böyüdüllüb – xaç suyuna çəkilib, kilsəyə gedib, dini ayinlərin yerinə yetirilməsində iştirak edib. Bütün bu inanc təqlidi bir inanc olduğuna görə ağlin inkişaf etdiyi gənclik dövründə bunların hamısını mənasız bir şey hesab edərək inancı tərk edir. Yaşadığı mühitin də “köməy”i ilə Tolstoy insani dəyərlərdən uzaq sayılacaq bir həyat yoluna qədəm qoyur. Özünün də qeyd etdiyi kimi, çirkablara batdıqca, ətrafindakıla ra oxşadıqca onu tərifləyir, bacarıqlı adam kimi önə

Etiraf

çəkir və hər cür şərait yaradırdılar. Yaxşı və xeyirxah işlərlə məşgul olmaq istədikdə isə, lağış qoyur, istehza edirdilər. Bu barədə “Dirilmə” romanında, baş qəhrəman Nexlyudovun həyatı təsvir olunarkən də danişılır. Nexlyudovun həyatı Tolstoyun həyatına necə də bənzəyir, bəlkə də, elə o qəhrəman bədiiləşmiş formada Tolstoyun özüdür.

“Etiraf”ın qəhrəmanı uzun müddət beləcə, sonralar “dəhşət, ikrah hissi və ürək ağrısı olmadan” xatırlaya bilməyəcəyi bir ömür sürür.

L. Tolstoy kifayət qədər məşhurlaşlığı, hər cür maddi imkanlara və ictimai imtiyazlara sahib olduğu bir vaxtda, əlli yaş ərəfəsində qəfil suallar buludu başının üstünü alır və onun həyatına qara kölgə salır. Özü dediyi kimi, bu suallar əvvəllər ötəri, müvəqqəti və uzun zaman fasılələri ilə olsa da, sonra getdikcə bu fasılələr qısalmağa, suallar tez-tez təkrarlanmağa başlayır: həyatın mənası nədir və mən nə üçün yaşayıram? Tutaq ki, sərvətim aşdı-daşdı, ictimaiyyətdə də ən üstün adam oldum, yaxşı, bəs sonra? Əgər hər şey ölməklə bitəcəksə, niyə elə indidən bitməsin? Həyatın sonu heçlik və puçluqdursa, bu qədər əziyyət çəkmək nəyə lazımdır, nə üçün intihar edərək bütün əzablara elə indidən son verməyim? Bu suallar onun zehninə gələndə onu dəhşət bürüyür və o özünü tamamilə itirir.

Bununla da onun şirin ömrü acı zəhər olur, rahat yuxusu ərşə çəkilir və gecəsi gündüzünə qarışır. Bir vaxtlar həyata güclü şövqü olan yazıçı artıq yaşayışı davam etdirmək üçün heç bir tutarlı səbəb görmür və intihar haqqında düşünməyə başlayır.

O, rahatlıq verməyən bu suallara cavab tapmaq ümidiilə gərgin axtarışa başlayır və araşdırmadığı sa-

hə, maraqlanmadığı elm qalmır, hətta bu zəmində elm adamları ilə çoxlu müzakirələr də aparır...

Tolstoyun gərgin araşdırmları yenə də nəticə vermir, o araşdırıqca daha da əmin olur ki, həyatda yاشamaq mənasızdır.

“Etiraf”ı oxuyarkən insan gedisi həyəcanla izləyir və onun nə ilə nəticələnəcəyini gözləyir. Əsər fəlsəfi olsa da, böyük bir yazıçının təlatümlü həyat yoluna işiq salma və hadisə yaratma baxımından həm də bir mənada bədii əsər sayılır. Çünkü burada bədii əsərlərə xas olan mövzu və ideya, məzmun və forma, hadisə və surət, süjet və kompozisiya var.

Əsərin baş qəhrəmanı Lev Tolstoy əsərin kulminasiya nöqtəsində intiharın bir addımlığına gelir. Bu hali tək Tolstoy yaşamayıb. Yazıçının qeyd etdiyi kimi, həyatın mənası axtarışında olan bir çox insan bu hal ilə üzləşir və bir çox insan bu halda ikən öz ixtiyarı ilə həyatla vidalaşır. Bu mövzu hər zaman aktualdır. Çünkü insan bir müddətdən sonra həyatda yaşamaq üçün məna görmür. Xüsusən də, bütün imkanlara malik olan şəxslər arasında bu hal ilə qarşılaşanlar çoxdur. Maddi həyat istər-istəməz insanı usandırır. Həyat bir həddə kimi mənalıdır, ondan sonra bezdirici təkrarlarдан başqa bir şey olmur. İnsana elə bir həyat tərzi lazımdır ki, daim yeniliklər bəxş etsin və təkrar olmasın.

Tolstoy intihar ərefəsində dahi bir filosof təhlili ilə məhz bu sonsuzluğu tapır. Düşüncələrindəki səhvi görür. Anlayır ki, sonlu həyatancaq sonsuzluğa qovuşmaq kimi götürüldükdə nəsə məna kəsb edə bilər. Yoxsa bu gün-sabah gələcək ölüm hər şeyin sonudur sa, bu həyatda yaşamağın mənası nədir?! O anlayır ki, həyatı boyu “ölüm hər şeyi məhv edir” mühakiməsini

Etiraf

qəbul etdiyi üçün və araşdırıldığı bütün şəxslərlə bərabər bu təhlildəki nöqsanları görmədiyi üçün səhv'lərə yol verib. O dahi, mühakiməsinin nöqsanlarını görməklə bərabər, suallarına cavab tapır.

Tolstoy beləcə intihardan qurtulur. Elə böyük yaçıçıya da bu yaraşardı. Sualların qabağında aciz qalıb həyatla asan yolla vidalaşmaq yox, əziyyətlər çəkərək, çalışaraq, axtararaq həyatın həqiqi mənasını tapmaq və yaşamaq! Yaşamaq və yaşayaraq başqalarını yaratmaq, başqalarının yaşaya bilməsinə kömək olmaq. Tolstoy yaşayaraq qalan ömrü ilə buna çalışdı...

Tolstoy vicdanının səsinə qulaq verərək ruhunu və cismini ölümündən qurtarır, dəbdəbəli həyatdan və çevrəsini sarmış riyakarlar ordusundan uzaqlaşaraq, ümumi insanlar kimi sadə həyat tərzini seçir və elə ömrünün axırına kimi də o cür yaşayır. Tolstoyun həyatının bu hissəsinə bələd olduqdan sonra böyük dəhinin var-dövlət içində yaşamaqdan imtina edib evini və var-dövlət həvəskarı olan arvadını tərk edib getməsi insan üçün aydınlaşır. Tolstoy özünün, demək olar ki, bütün əsərlərində sadə həyat tərzini təbliğ edir, dəbdəbəli həyatın insan önünde böyük sədd olduğunu vurğulayır.

Beləliklə, Tolstoy inanca qayıdır və o andan etibarən kilsəyə getməyə, dua mərasimlərində iştirak etməyə, ümumi camaatla birgə ibadətlərlə məşğul olmağa başlayır. Amma ürəyi həqiqətlə döyünen böyük mütəfəkkir xurafat dolu ibadətləri sonacan davam etdirə bilməzdi. Bəzi məsələlər artıq o dahi şəxs də ikrah oyatmağa başlayır, qəlbini və ağılı bu xurafatlarla barışa bilmir. Bir məzhəbin digərini yoldan azmış hesab etməsinə və bir sıra kilsə ayınlarınə Tolstoy an-

Lev Tolstoy

lam verə bilmir. O, xurafatlara görə müxtəlif vasitələrlə kilsəni tənqid edir və nəhayət, anlayır ki, mövcud inancda xurafat ilə həqiqət ayrılmaz şəkildə bir-birinə qarışmışdır.

Beləliklə, Tolstoy kilsədən də uzaqlaşır. Amma bu uzaqlaşma gənclik illərində inancdan birdəfəlik uzaqlaşlığı kimi olmur. Çünkü o artıq bilir ki, inancsız həyat yoxdur...

Lev Tolstoy bəzən müəmmalı şəxsiyyət kimi tənqidilər. "Etiraf" kitabını oxuduqdan sonra isə Tolstoy müəmması bütün dərinliyi, ucalığı, əzəməti ilə insan gözü qarşısında aydınlaşır, dərk olunur. "Etiraf" əsərində Tolstoy hərtərəfli bir uca şəxsiyyət təəssüratı bağışlayır; müdrik, filosof, yazıçı, sözün həqiqi mənasında araşdırmaçı Lev Nikolayeviç Tolstoy...

* * *

İllk nəşrimiz olan bu kitabı dəyərli filoloq və redaktorumuz, nəşriyyatın formallaşmasında önəmli xidmətləri olmuş Eldar müəllimin əziz ruhuna ithaf edirik...

Dilman ŞAHMƏRDANLI
yazıçı-tərcüməçi

I

Mən xristian pravoslav inancı ilə xəç suyuna salınıb tərbiyə olunaraq böyüdülmüşdüm. Bu inancı mənə uşaq yaşlarımdan, bütün yeniyetməlik və gənclik illərim boyunca öyrətmişdilər. Ancaq 18 yaşımda universiteti ikinci kursdan tərk edəndə mən artıq bu öyrədi-lənlərin heç birinə inanmirdim.

Əslində, yadımda qaldığı qədər, heç vaxt dərin-dən inanmamışdım, sadəcə öyrəndiyim, ətrafimdakı adamların da etiqad etdiyi şeylərə etibar edirdim. Ancaq bu etibar, bu inam çox da sabit deyildi.

Yadımdadır, on bir yaşım olanda indi artıq çoxdan dünyasını dəyişmiş bir oğlan – gimnaziyada oxuyan Volodenka M. bazar günü bize gəlib gimnaziyada əldə edilmiş bir kəşfi son yenilik kimi bəyan etdi. Kəşf ondan ibarət idi ki, Tanrı yox imiş və bizə öyrədilənlərin hamısı uydurma imiş (bu, 1838-ci ildə olmuşdu). Böyük qardaşlarımın bu yeniliklə maraqlanıb məni də

Etiraf

məsləhətləşməyə çağırıqlarını xatırlayıram. Hamımız sanki birdən canlanıb bu xəbəri çox maraqlı, həm də mümkün qəbul etmişdik.

O da yadimdadır ki, böyük qardaşım Dmitri universitetdə oxuyarkən gözlənilmədən öz təbiətinə xas coşqu ilə dinə qapılmış, bütün ibadətlərə getməyə, oruc tutmağa, təmiz, əxlaqlı həyat sürməyə başlayanda biz hamımız, hətta böyüklər belə, yorulmadan onu lağa qoyur və bilmirəm, nədənsə, onu Nuh adlandırdıq. O vaxtlar Kazan Universitetinin hamisi olan Musin-Puşkin bizi öz evində rəqs məclisinə çağıranda getmək istəməyən qardaşımı razı salmaq üçün istehzali şəkildə deyərdi ki, Davud¹ da mücrünün² qarşısında atlanıb düşərmış. Mən o vaxtlar böyüklərin belə zarafatlarına rəğbətlə yanaşır, onlardan belə nəticə çıxarırdım ki, katekizisi³ öyrətmək, kilsəyə getmək lazımdır, amma bütün bunları çox da ciddi qəbul etmək gərək deyil. Yadimdadır ki, hələ çox gənc yaşlarimdə Volteri oxuyanda onun istehzali yanaşması məni heç də narahat etmir, əksinə, əyləndirirdi.

Mənim dindən dönməyimə gəlincə, o vaxtlar olduğu kimi, bu gün də bizim kimi təhsil almış insanlar dindən necə uzaqlaşırlarsa, məndə də elə olmuşdu. Məncə, bu, çox zaman belə baş verir: insanlar hamının yaşadığı kimi yaşayır, hamı işə, nəinki inanla heç bir əlaqəsi olmayan, hətta bir çox hallarda ona zidd olan prinsiplərə görə həyat sürür. İnancın gündəlik həyatda yeri yoxdur, ona görə də başqa adamlarla

1 Davud peyğəmbərdən söhbət gedir. – Tərc.

2 Məbəddə ibadət əşyalarının qoyulduğu mücrü – Tərc.

3 Xristianların sual-cavab şəklində tərtib edilmiş dini qaydalar kitabı – Tərc.

münasibətlərdə, şəxsi həyatda onunla haqq-hesab aparmaq lazım gəlmir. İnanc haradasa uzaqda, həyatdan kənar bir yerdədir, ondan asılı olmadan yaşanır və onunla yalnız xarici, bu həyatla əlaqəsi olmayan bir şey kimi qarşılaşa bilərsən.

Əvvəllər olduğu kimi, elə indi də insanların yaşayışına, əməllərinə baxıb onların inanlı olub-olmadığını bilmək mümkün deyil. Pravoslav inancına dəqiqliklə riayət edənlərlə onu qəbul etməyənlər arasında hər hansı fərq olsa belə, bu fərq heç də birincilərin xeyrinə deyil. İndi olduğu kimi, o vaxtlar da pravoslav inancını aşkar şəkildə qəbul edib ona etiqad bəsləyənlərin çoxu özünü çox vacib adam hesab edən kütbeyin, qəddar, əxlaqsız adamlardan ibarət idi. Ağıl, şərəf, düzlük, saflıq, əxlaq isə, əsasən, inancsız insanlarda olurdu.

Məktəbdə şagirdlərə katexizisi öyrədib kilsəyə gəndərir, məmurlardan priçastiye¹ ayinində iştirak etdiyi ilə bağlı sənəd tələb edirlər. Ancaq artıq təhsilini başa vurmuş, dövlət qulluğunda da işləməyən, bizim çevrəyə aid bir adam on illərlə həyat sürsə də, xristianların arasında yaşadığını, elə özünün də xristian pravoslav etiqadı daşıdığını bir dəfə də olsun xatırlamaya bilər. Ona görə də hazırda da, əvvəllər də ümumi etibar əsasında qəbul edilmiş, ətraf mühit təzyiqi sayəsində içimizdə qalan dini inanc ona zidd olan elmin, həyat təcrübəsinin təsiri ilə yavaş-yavaş əriyir. Bir çox hallarda insan uzun müddət yaşadıqca elə zənn edir ki, uşaqlığında ona öyrədilənlərə inancı tamdır, bir

1 Getirilmiş çörəyin yeyilməsi, şərabın içilməsi ilə yerinə yetirilən ayin. Burada çörək İsa peyğəmbərin bədənini, şərab isə qanını təmsil edir. Yevxaristiya da adlanır. – Terc.

Etiraf

halda ki, əslində, həmin inancdan heç bir əsər-əlamət qalmayıb.

Ağılı, dürüst bir adam olan S. mənə inancını necə itirdiyini danışmışdı. Deyirdi, 26 yaşı olanda bir gün ov zamanı gecələmək üçün düzəltdiyimiz yerdə köhnə, uşaqlıqdan qalma vərdişlə dayanıb axşam duası edirmiş. Onunla ova gəlmış böyük qardaşı ot qalağının üstünə uzanıb ona baxırmış. S. duasını bitirib yatmağa uzananda qardaşı ona deyib: "Sən hələ də bunu edirsən?" Bundan sonra heç nə danışmayıblar. Ancaq o gündən sonra S. daha duaya durmayıb, kilsəyə getməyib. Artıq 30 ildir dua etmir, priçastiyedən ayağını kəsib, kilsəyə də getmir. Ona görə yox ki, qardaşının düşüncələrini öyrənib, öz ürəyində götür-qoy edərək ona qosulub. Yalnız ona görə ki, qardaşının dediyi bircə cümlə öz ağırlığından yixılmağa hazır olan divara toxunan barmaq qədər ona təkan verib. O cümlə inancın var olduğunu düşündüyü yerdə artıq çoxdan boşluqdan başqa heç nəyin qalmadığını ona göstərib. Ona görə də dua edərkən dediyi sözlər, çəkdiyi xaçlar, etdiyi təzimlər tamamilə mənasız hərəkətlərdir və bu mənasızlığın fərqinə vardıqdan sonra onları davam etdirə bilməzdi.

Məncə, o vaxtlar insanların çoxunda belə olub. Elə bu gün də əksərən belədir. Mən hansısa müvəqqəti, ötəri məqsədlərə çatmaq adına inancın özünü vasitəyə çevirən insanlardan yox (belələri, əslində, ən inancsız adamlardır, çünkü güzəranla bağlı hansısa məqsədinə çatmaq üçün inanc vasitə rolunu oynayırsa, deməli, o heç inanc deyil), bizim kimi oxumuş, özləri ilə dürüst davranan adamlardan danışram. Bizim kimi təhsilli insanlar elə bir haldadırlar ki, elm və hə-

yat işiği o süni binanı yerlə-yeksan edib, onlar da ya artıq bunun fərqiñə vararaq o yeri boşaldıblar, ya da hələ fərqiñə varmayıblar.

Başqalarında olduğu kimi, məndə də uşaqlıqdan öyrədilən inanc yox olmuşdu. Bircə fərqi o idi ki, mən erkən vaxtlardan oxumağa, düşünməyə başladığımı görə, dini inancdan uzaqlaşmağım çox tez və şüurlu baş vermişdi. Mən 16 yaşından artıq duaya durmur, öz istəyimlə kilsəyə getmir, pəhriz saxlamırdım. Uşaqlıqdan mənə təlqin edilənlərə inancım qalmamışdı, ancaq hələ də nəyə isə inanırdım. Nəyə inandığımı heç cür izah edə bilmirdim. Mən Tanrıya inanırdım, ya da, daha doğrusu, onu inkar etmirdim. Ancaq hansı Tanrıya? Bunu deyə bilmirdim. Elə Əsanı, onun təlimini də danmırdım, amma onun təliminin nədən ibarət olduğunu deməkdə də çətinlik çəkirdim.

İndi o vaxtları xatırlayanda aydın Görürəm ki, o zamanlar etiqadım – heyvani duyğulardan başqa mənim həyatımı irəli aparan ikinci şey – əsl həqiqət-də yalnız mükəmməlləşməyə inanmaq olub. Ancaq mükəmməlləşməyin nədən ibarət olduğunu, məqsədinin nəyi ehtiva etdiyini deyə bilməzdəm. Mən əqli cəhətdən özümü təkmilləşdirməyə can atırdım – öyrənə bildiyim, həyatın məni sövq etdiyi hər şeyi öyrənir, özüm üçün qaydalar müəyyənləşdirir, onlara riayət etməklə iradəmi mükəmməlləşdirməyə çalışır, müxtəlif məşqlərlə gücümü, cəldliyimi artırır, fiziki cəhətdən özümü təkmilləşdirir, çeşidli məhrumiyyətlərlə özümə dözüm və səbir etməyi aşılıyırdım. Büttün bunları mükəmməlləşmə hesab edirdim. Əlbət-tə, hər şeydən öndə əxlaqi mükəmməlliyyə can atma dayanırdı, ancaq o tezliklə ümumi mükəmməlləşmə

Etiraf

ilə, yəni özüm və Tanrı qarşısında yox, başqalarının yanında mümkün qədər yaxşı olmaq arzusu ilə əvəz olundu. Tezliklə də başqalarının yanında ən yaxşı olmaq istəyi başqalarından daha güclü olmaq, yəni daha tanınmış, daha vacib, daha varlı adam olmaq istəyinə çevrildi.